

Aurrekoa

da. Adibidez p/b aurkakotasunean agertzen den →gor/→ozen bikotea t/d edo k/g aurkakotasunean ere agertzen da. Aurkakotasun pribatiboak →marka baten egote edo egoterik ezaz definitzen direnak dira. Etsenpluz, euskarazko /p/t/k/ versus /b/d/g/ aurkakotasun pribatiboak dira lehen saila ozentasunik ez edukitzearen definitzen delako. Aurkakotasun mailakatuak, aitzitik, ezaugarri berberaren agertze mailakatuaz definitzen dira, eman dezagun /u/ eta /o/ eta /i/ eta /e/-ren arteko aurkakotasuna. Azkenez aurkakotasun proportzionalizat beste aurkakotasunetan gertatzen den harreman berbera dutenak jotzen dira. Adibidez, p/b, t/d eta k/g-ren arteko diferentziak gor/ozen bikoteaz definitzen dira. Aurkakotasun isolatuak, berriz, aurkakotasunaren terminoak berorretan bakarrik agertzen direnean gertatzen da. Demagun, /l/ eta /r/-ren artekoa euskaraz.

Esanahidun aurkakotasuna →esanahi desberdina duten hizkuntzaren →zeinu biren artekoa da. Bi motatakoak dira: isolatuak edo lexikalak: urgazle/haitzur-lari, eta gramatikalak: behar (izena)/behar (aditza), h.d., beharra dut/behar dut.

A. Eguzkitza

Aurrekoa

anterior / antérieur / front

→Fonetikan, mihia ahoaren aurreko alde-rantz aintzintzen denean aurreko →bokal bat egiten da. Baina aldi berean mihia goratzen denez gero, →aho-sabai gogor-rantz, hain zuzen, aurreko bokal horiek →*ahosabaikariak* ere deitzen dira, hots, [i] eta [e] euskaraz.

Aurreranzkoa

progresivo / progressif / progressive

→Asimilazioari buruz erabiltzen da →hitz hau, eta atzeranzkoaren →antonimoa da.

Ahoskuntzaren mailan, aurreranzkoa da euskarak erabiltzen duen asimilazioa, lehenengo →fonema bigarrenari nagusitzen zaio-larik:

ez dakit → [estakit]

(/s/ →fonemak, gortu egiten du ondoko /d/ fonema → [t]).

Aurresatezkoa

predictivo / prédictif / predictive

Gramatika batek mintzaira batez gertatzen diren perpaus guztiak azaltzen ditue-nean; eta, honez gain, gerta zitezkeen per-paus guztiak ere ematen ditueanean, aurre-satezkoa dela esango dugu.

Aurritzia

prefijo / préfixe / prefix

Unitate lexikal baten hasieran kokatzen den →morfema bati deritzo aurritzia. Mor-fema hau →hizkien →klasean sartzen da. Lekugune honetan →lexema baten edo-ta beste aurrizki baten aurrean joan daiteke; berez, hiru aurrizki dituen sekuentzia ere aurki genezake.

Euskara →atzizkitan aberatsa dugu, ez ordea, aurrizkitan, hor ditugu ibilbide his-toriko bat egin duten bir- (ber-) eta des-.

Atzizkia →kategori aldatzailea izan daite-ke (handi → handitasun), baina ez aurriz-kia; unitate lexikal berriak oinarritzat hartu duen unitatearen kategoria bera du (ikusi → berrikusi).

Autonomoa

autónomo / autonome / autonomous

→Martinet-en kontzeptioan, unitate bat inolako aldaketarik jasan gabe →enuntziatu-ko edozein toki edo lekugunetan ager dai-tekeenean *autonomoa* dela esaten da. Era horretan hiru unitate edo →monema-mota berezten ditu. Lehenengo eta behin, *auto-nomoak* ez direnak *mahai* bezala, gero *au-tonomoak* direnak *atzo* edo *bihar* bezala, eta azkenez *monema funtzionalak*. Azken hauen bidez autonomoak ez diren mone-mak autonomo egiten dira; esate baterako, →preposizioak dauzkaten hizkuntzetan hain-bestetan gertatzen den bezala: *au* eta *die Strasse, auf die Strasse* (kalera) *ich gehe auf die Strasse* delako perpausuan (kalera noa).

Ik. MONEMA

Axioma

axioma / axiome / axiom

→Izen horretaz, →sistema edo hizkuntz teoria baten frogatu gabeko formula egoki bakoitza ezagutzen da.

Azentua

→Hitz batetan (edo →*morfema* bate-tan) →*silaba* bat gainerakoan ondoan berrindartzeari deritzo azentu; hitz edo

morfema bereko beste horiek «azenturik gabe» gelditzen direlarik.

Berrindartze hori era hauetara gerta daiteke:

- →*intentsitate* edo *indarrez*;
- *altuera* edo →*tonuz*;
- *kantitate* edo *iraupenez*.

Hori dela eta, autoreren batek izendapen hauek proposatu ditu:

- *intentsitate* - *azentua*,
- *tonu* - *azentua*,
- *kantitate* - *azentua*.

Tradizioz, halere, *intentsitatezko* berindartzeari buruz erabiltzeko berezitu da *azentu* →*hitza*; beste biei *kantitate* edo *tonu* deritzelarik. *Azentua*, hala ere, ez da beti *dinamikoa* izaten, ezta bakuna ere; eta maiz →*prosodi* →*ezaugarri* sorta bat izaten da, ikertzen zaila; *serbo-kroazieraz* bezala.

Azentuari dagokionez, honela sailkatzten dira *hitzak* (edo morfemak):

— *azentudunak*, *azentua* daramatenak, alegia,

— *klitikoak*, *azenturik* ez daramatenak, nahiz, zenbait →*textuingurutan* *azentua* har badezakete ere.

Batzutan, hizkuntza gutxi-asko hierarkizatutan, errusieraz esate baterako, *azentu*-mota desberdinak eta *azentu*-mailak daude.

Hitzean edo *morfeman* daukan leku-guneagatik, berez daiteke:

- *azentu* *finkoa*, frantsesa, txekera;
- *azentu* →*askea*, espainiera, italiara.

Azkeneko hauek funtzio *fonologikoak* bete ditzakete (Ikus *prosodia*); nahiz eta, funtsean, *azentuak* →*funtzio kontrastiboak* bete.

Azentuaren arabera, azkenekorik, *silabazko hizkuntzak* eta →*morazko hizkuntzak* berezten dira; gertatzen den *azentu-unitatearen* arabera.

Euskal *azentua* —eta euskal *prosodia* guztia gauza bera— *Euskal Fonetikaren* kapituluetan zailenetako bat dugu; eta ez bide ditu kontraste handiarekin berezten *azentudun* silabak eta *azentugabeak*. Badirudi *azentu-eredu* batzu daukela; eta hauen artean joera badagoela hitzaren bigarren silaban jartzeko (hasieratik kontatuz), baina berau ere perpaus

osoaren *intonazioaren* menpeko gelditzen delarik.

Zubererak —eta Mendebaldeko *bizkaierak* ere bai agian— erliebe handiagoko *azentua* bide dute; lehenengoan balio →*bereizlea* ere dutelarik.

J. R. Zubiaur
Itz.: Txillardegi

Ik. PROSODIA

Azentuazioa

acentuación / *accentuation* / *accentuation*

→Fonetikan →*silaba* bat nahiz gehiago, →*ezaugarri* foniko bati esker, →*hitzaren* nahiz *hitz-taldearen* barnean nabarmentzea da *azentuazioa*; *hitzak* besteetatik berezten dituen *ezaugarria*, arnasbehera-indar handiagoa (→*intentsitate*-→*azentua*) edo *tinbre* →*zorrotzagoa* (→*tonua*) izan daiteke.

Azentugabea

átono / *atone* / *unstressed*

1) →*Azenturik* eramaten ez duten →*hitz* guztiez, *atono* edo *azentugabeak* direla esaten da. Gaztelaniazko *alondra* hitzean, esate baterako, lehenengo eta hirugarren →*silabak azentugabeak* dira.

2) →*Aditzaren* edo-ta *aditzlaguntzailearen* aurrean jarri, eta →*osagarri*-→*funtzioa* betetzen duten →*izenorde* pertsonalak *azentugabe* izenaz ezagutzen ditugu; honela, *le*, *me*, *se* formak, adibidez, *tu me donnes le livre* edo *yo se lo diré* direlako frantses eta gaztelau perpausetan forma *azentugabeak* dira.

AZKUE, Resurrección María

Euskararen printze hau, printze erraldoi eta langilea oroz lehen, 1864ean jaio zen Lekeition euskal idazle baten etxean. Herioak, oster, 1951an eraman zuen Bilbon, behin gaez hibaira jauts eta atera eta gero obratu zitzaion alborengoagatik. Nortasun gogorreko gizona baina umore onekoa, apaiz eta musikalaria, euskara ukan zuen bere bizitzaren axola, Gasteizen teologia, Eliz Zuzen eta izkribu sagaratuak Salamancan, eta Bruselaren eta Kolonian musika ikasi zituelarik. Gogortasun hori zela bide ez ziren gutxi izan gertatu zitzaizkion eztabaidak, baina berorri eskerrak ere, esate baterako, bera da egundaino bere izena edozein erdaratan ondo idatzirik aurkitu duen euskalari